

О. Д. Фесенко, вчитель-методист,
Київський військовий ліцей ім. Івана Богуна, Київ
oksanafesenko@ukr.net

ШЕВЧЕНКОВА СПАДЩИНА В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Висвітлено актуальність Шевченкової спадщини при вивченні української мови та літератури в контексті викликів сучасної доби. Проаналізовано сучасні педагогічні прийоми і визначено пріоритетні навчально-виховні завдання при вивченні творчості Шевченка.

Ключові слова: Шевченкова спадщина, національно-патріотичне виховання, методика викладання літератури.

Київський військовий ліцей ім. Івана Богуна – провідний державний загальноосвітній навчальний заклад із військово-професійною спрямованістю навчання та допрофесійної підготовки в системі військової освіти Збройних сил України.

В умовах інформаційних викликів гібридної війни, розв'язаної проти України та цивілізованого світу, особливої важливості набуває готовність військової освіти протиставити національний вербальний контент, що допомагає не лише вести оборону, але і переходити у інформаційний контрнаступ (Голос України, №17-18.04.2018; FTWeekend, 03.03.2018). Творчість Т. Г. Шевченка є тим інструментарієм, який складає основу наступальної інформаційної та навчально-виховної стратегії, зокрема в умовах військового ліцею. Вона коротко викладена у Шевченковому вислові-заклику "Борітеся – поборете!.." Метою статті є висвітлення результатів апробації актуальності Шевченківської спадщини в контексті викликів сучасної доби. Аналізуються засоби гуманітарної військової освіти в умовах гібридної війни в Україні.

Відомо, що Шевченко є яскравим виразником національного менталітету, духовності [Потапенко, 2011, с. 15]. Його морально-етичні, естетичні, духовні, емоційно-вольові імперативи

активно діють в умовах інформаційних викликів в українській культурі, медіапросторі та є конструктивно активними її кодами. Спадщина Шевченка продовжує бути цементуючим чинником національної гуманітарної безпеки на різних етапах виховання, навчання ліцеїстів-богунівців – складової військової високоорганізованої збройної силової структури.

Мистецтво слова, фарби, звуку сприяють також міжкультурній комунікації. З українською поезією, піснями засвоюється бойовий дух української культури. Переконані, що таким чином відбувається тонка взаємодія у сфері духовності: молода особа, підліток проникає в культуру, а в її свідомість проникає дух.

Творчий пошук у викладанні української мови та літератури у військовому ліцеї розглядаємо як ефективний *метод* впровадження в урочну та позаурочну діяльність нестандартних підходів до формування цілісної, патріотичної особистості, зокрема інформаційно підготовленого, свідомого громадянина держави.

Результати роботи полягають у аналізі особливостей подання спадщини Тараса Шевченка за програмою навчання та поза програмою, а також позитивного відгуку ліцеїстів на засвоєний матеріал. Життєвий шлях Тараса Шевченка подаємо як приклад цілеспрямованості, сили духу і мужності, безкомпромісності, вірності Україні. Звернення до творчої і малярської спадщини Великого Кобзаря завжди є продуктивним. Наприклад, відвідання вихованцями ліцею Шевченківських місць: Кирилівки, Моринців, Києва, Чернігова, Холодного Яру, Канева, Чигирин, а також місць перебування Шевченка у Казахстані.

Біографія національного поета України – сполучна ланка між українцями і казахами безпосередньо в Казахстані. Український поет перебував у Казахстані на засланні десять років. "Караюсь, мучусь, але не каюсь...", – писав поет. Образи казахів, картини природи Приаралля й Західного Казахстану Шевченко втілював у своїй малярській і літературній творчості. Переживаючи труднощі інформаційного періоду, в Астані все ж відкрили інформаційно-культурний Центр України імені Т. Шевченка. Ліцеїсти-богунівці відвідали в Астані Республіканську школу "Жас улан", український національно-культурний центр "Оберіг".

До багатовекторної діяльності вчителя і ліцеїстів відносимо перегляд вистав у Національному академічному драматичному театрі Івана Франка "Назар Стодоля", "Божественна самотність", у Національній філармонії України – "Поет", "Гайдамаки"; силами ліцеїстів була поставлена п'єса "Не вмере, не загине".

Кімната-музей Т. Шевченка у Київському військовому ліцеї ім. Івана Богуна створена в 2004 році з ініціативи Департаменту кадрової політики та освіти Міністерства оборони України і Заслуженого працівника культури України В.Портянка. До створення кімнати-музею були залучені провідні наукові працівники Національного музею Тараса Шевченка, Літературно-меморіального будинку-музею Т. Г. Шевченка в Києві, Канівського музею Тараса Шевченка. Кімната-музей Т. Шевченка в загальноліцейній концепції національного патріотичного виховання, в умовах інформаційної турбулентності є безпечним середовищем – локацією гуманітарного простору.

Під гаслом "Борітеся – поборете!.." традиційно проводимо загальноліцейну декаду "Шевченкіана". У межах цієї декади беруть участь поет, лауреат Шевченківської премії, перекладач, Герой України Д. Павличко, письменниця К. Мотрич, заступник директора Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка С. Гальченко, лауреат Шевченківської премії, прозаїк, літературознавець, публіцист М. Слабошпицький, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка, генеральний директор Національного музею Шевченка, шевченкознавець, науковець Дмитро Стус, визнаний лідер молоді С. Вакарчук, директор Інституту української мови НАН України П. Гриценко. Ліцеїсти брали участь у спектаклі "Шевченкові імперативи і ми", художній керівник – народна артистка України Г. Яблонська, який організувала Міжнародна ліга "Матері і сестри – молоді України", він проходив у Печерському Будинку творчості для дітей. Так, вихованці Київського військового ліцею беруть участь у спільних проектах із Спеціалізованою середньою школою № 47 ім. А. Макаренка Печерського району м. Києва: Шевченківське коло "Батько Тарас – дітям".

З нагоди 201-ї річниці від дня народження Кобзаря ліцеїсти читали поезії Т. Шевченка у прямому радіоефірі Національного радіомарафону "Борітеся – поборете! Шевченко мобілізує" з керівниками держави, діячами науки, культури, героями АТО.

Ім'я Тараса Шевченка завжди на часі. Для військових ліцеїстів весна починається з Шевченкіани. Під час щорічної декади української мови і літератури, яка має назву Шевченкіана, колектив педагогів практикує конкурс літературних газет, презентацій "Шевченко – це народ". Важливо, що це і представлення матеріалів з місць проживання наших ліцеїстів, пов'язаних з місцями відвідин та проживання поета.

Беремо участь у творчому письмовому конкурсі-есе "Хто для мене Шевченко?", усному квесті "Чи знаю я Шевченка?". Одним із найяскравіших заходів є літературні читання "Kobzar International", що відбуваються у затишній залі бібліотеки Київського військового ліцею. Лірика Т. Шевченка, зокрема його "Заповіт", звучить мовами народів світу.

Підкреслимо, що у Київському військовому ліцеї імені Івана Богуна навчаються та виховуються діти з різних регіонів України. Звернення викладача до місцевих матеріалів мовного і літературного спрямування, а саме шевченківської тематики, є органічною складовою загальноліцейної концепції військово-патріотичного виховання. Використання вихованцями ліцею рідних та близьких тем сприяє гармонізації внутрішнього світу дитини. У педагогічному процесі враховуємо живильний фактор малої батьківщини як необхідної ланки патріотизму загальнодержавного, зниженню вербальної агресивності, яка наявна в підлітковому середовищі профільного закладу закритого типу, формуванню стійкого інформаційного імунітету.

Нами по регіону Київщина створено сайт "Тарас Шевченко і Яготин" – інтерактивну методичну форму вдосконалення мовно-комунікативних компетенцій ліцеїстів [Фесенко, 2010, с. 11]. У контент сайту свідомо введено синтаксичні одиниці українською, російською, латинською мовами, а також зразок письма

другої половини XIX ст. – авторської мови Т. Шевченка. Завдання по сайту включають розповідь про відвідини Яготина Т. Шевченком, при цьому виділено мету цього візиту, літературні і мистецькі твори Т. Шевченка, створені в Яготині, коло друзів Тараса та ін.

У Київському військовому ліцеї прикладом служінню Україні для ліцеїстів є Герой України, генерал-майор І. В. Гордійчук, командування, офіцери-вихователі, котрі брали участь у миротворчих операціях ООН, у бойових діях на сході України і передають своїм вихованцям – майбутнім офіцерам Збройних сил нашої держави – набуті знання, вміння, бойовий досвід.

Неоднозначний вибір між Сходом і Заходом спонукає нас до збереження, відстоювання та утвердження національної системи цінностей. Цей складний вибір і його вирішення спостерігаємо і у творчості Т. Шевченка, який, створивши шедеври рідною мовою, показав, що може писати на високому рівні прозові твори і російською мовою. Європейську освіченість до західних гуманних цінностей Шевченко засвідчив, створивши 1856 р. ілюстрацію до всесвітньовідомого твору англійської класичної літератури "Пригоди Робінзона Крузо" Даніеля Дефо [Шевченківський словник, 1978, т. 2, с. 168]. Варто нагадати, що 28 червня 1859 р. Тарас Шевченко прибув до Корсуня й жив у троюрідного брата Варфоломія, який працював управителем маєтку князя П. Лопухіна. Доньці свого троюрідного брата Варфоломія у Корсуні він подарував цей роман у французькому перекладі для кращого засвоєння нею однієї з європейських мов.

За час перебування у місті Корсуні і його околицях Тарас виконав малюнки: "Дерева", "В Межиріччі", "Понад Россю", "В Корсуні". Згадується Корсунь в листуванні художника і в Тарасовій поемі "Гайдамаки".

Іван Теодорович Богун – видатний військовий діяч українського народу, прославлений герой визвольних війн 1648–1657 рр.,

Кальницький (Вінницький), Подільський, Поволоцький полковник. Постановою Кабінету міністрів України 1 червня 1998 р. Київському військовому ліцею присвоєно ім'я Івана Богуна. Про І. Богуна як народного героя Шевченко писав у поемі "Гайдамаки", трагедії "Микита Гайдай" [Шевченківський словник, 1978, т. 1, с. 78].

Відповідно доцільним, на нашу думку, є використання навчально-дидактичних текстів, прослуховування музичних творів, які знайомлять ліцеїстів із життям і творчістю видатних постатей духовного світу України, Європи і показують взаємовпливи та взаємозбагачення українських та зарубіжних митців. Багато видатних постатей жили та творили у епоху, яку прийнято називати Шевченківською. Особливо цінними для поглиблення та підтримання інтересу є долучення аудіо- та відеоджерел у навчально-виховній діяльності, використання вчителем та ліцеїстами Інтернет-ресурсів, матеріалів Польського інституту в Києві (Instytut Polski). Це сприяє формуванню у молоді загальнолюдської культури на ґрунті національної, пробудженню і вихованню в серці і душі кожного ліцеїста гідності і гордості за рідний народ.

Т. Шевченко любив народні пісні. Він часто слухав, як співають кобзарі, запам'ятовував, співав сам. Народна пісня допомогла йому стати поетом. Мабуть, тому його вірші так легко лягають на музику, стали народними. Музику на його вірші писали відомі композитори XIX–XX ст. – М. Лисенко, П. Чайковський, К. Стеценко. Відомо, що сам Шевченко дуже любив мазурки Шопена. Шевченкові належать чудові проникливі слова: "Я ніколи не наслухаюсь цих загальнослов'янських ... пісень" [Шевченко, 1951, т. 5, с. 45]. Очевидно, музика Шопена була дуже близькою Т. Шевченку тим духом свободи, незалежності і волі до боротьби, завдяки яким вона асоціювалась, за висловом Р. Шумана, з "гарматами, що вкриті квітами" [Шопен, 2000, с. 46; Шуман, 1975, т. 1, с. 79]. Ідеї національно-визвольного руху знаходили палкий відгук у його волелюбній душі, тому він відкрито співчував

поневолею народам, зокрема польському. "Наша дума, наша пісня, не вмере, не загине! Ось де, люде, наша слава, слава України!" – стверджував Великий Кобзар.

Давно підтверджено, що тільки рідна мова формує для держави найсильніші патріотичні характери. Без добре виробленої рідної мови (шевченківської) немає всенародної свідомості, без такої свідомості немає нації, а без свідомої нації – немає державності як найвищої громадської організації, в якій особистість отримує найповнішу можливість всебічного розвитку. Кожна національна культура – це пам'ять про досвід людини. Втрата національної, а відповідно, й культурної різноманітності, подібно до втрати генетичної, є загрозою. Загрозою є заміна національних інформаційних чинників на породжену гібридною війною та імперіалістичною доктриною ідею іншомовного середовища: "Учітесь, читайте, / І чужому навчаєтесь, / Й свого не цурайтесь...".

Наша військова освіта та виховання не можуть займати нейтральну позицію. Педагогічний досвід і щоденна копітка праця педагогів виховують молоде покоління здатним перемагати. Цю якість людського характеру виховуємо шляхом подолання однобокої пасивності, інтровертизму, нігілізму і розвиваємо в ліцеїста-богунівця здатність протистояти агресії, бо "в своїй хаті – своя правда, і сила, і воля". Характер, який ми бажаємо бачити у наших вихованців, повинен мати динамічний, діяльний, експансивний, а не пасивний потенційний заряд. "Борітеся – поборете!" – закликав Кобзар.

Пасивна любов до Батьківщини веде до того, що ми найперше готові до жертвовності ("душу й тіло ми положим"). Людина експансивна ніколи не думає про жертвовність, вона думає про перемогу. Наступальна ідеологія менше говорить про негаразди і невдачі, а дає можливість молоді пишатись своєю землею, своїми героями духу і діла, тим, що є в нас значимого, перспективного – "Діла добрих оновляться, діла злих загинуть!"

Отже, Шевченко був, є і буде духовним світочем, зокрема в умовах інформаційних викликів сучасної гібридної війни. Шевченкова спадщина – це консолідація війська на загальнонаціональних цінностях державної мови, історії, культури, зміцнення його обороноздатності. Інформаційна сфера є вагомим засобом формування світоглядних позицій української молоді, зокрема складного перехідного підліткового віку та збереження традиційних моральних імперативів і художньо-естетичних ідеалів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Потапенко Я. Націєтворчий дискурс як домінантний вектор творчості Т. Шевченка / Я. Потапенко // Шевченкознавчі студії. – 2011. – Вип. 13. – С. 110–115.

Фесенко О. Сайт – інтерактивна методична форма вдосконалення мовно-комунікативних компетенцій ліцеїстів / О. Фесенко // Дивослово. – 2010. – № 6. – С. 11–12.

Шевченківський словник : у 2 т. – К., 1978.

Кобзар у Корсуні // Надросся. – 2018. – № 10, 9 берез.

Шевченко Т. Г. Повне збр. творів : у 10 т. / Т. Г. Шевченко – К., 1951.

Шопен Ф. : зб. ст. – Л., 2000.

Шуман Р. О музыке и музыкантах : в 2 т. / Р. Шуман. – М., 1975.

REFERENCES

Potapenko Ya. *Natietvorchyi discours yak dominantny factor tvorchosti T. Shevchenka* [Nationcreating discours as a dominant factor of Shevchenko's heritage] // *Shevchenkoznavchi studii*. – 2011. – Issue 13 (In Ukrainian).

Fesenko O. *Sait – interaktyvna metodychna forma vdosconalennia movno-komunikatyvnykh kompetencyi liceyistiv* [Site – interactive methodic form of improving language kommunikative skills of lyceum students] // *Dyvoslovo*. – 2010. – N 6 (In Ukrainian).

Shevchenkivsky slovnyk. Kyiv: URE, 1978 (In Ukrainian).

Kobzar u Korsuni / Nadrossia. – N 10. – 9.03.2018 (In Ukrainian).

Shevchenkivsky slovnyk. Kyiv: URE, 1978. – Vol.1 (In Ukrainian).

Shevchenko T.G. *Diary* // *Tvory v 10 tomach* – Kyiv: Academia Nauk, 1951 – Vol. 5 (In Russian).

Shopin F. *Zbirnyk statey*. – Lviv: Vydavnytstvo "Spolom", 2000 (In Ukrainian).

Shuman R. *O muzykie i muzykantach*. Sb. Statey v 2 t. – Vol. 1. – Moskva: 1975 (In Russian).

Стаття надійшла до редакції 17.09.19

O. D. Fesenko, Teacher-methodologist,
Kyiv Bohun military lyceum, Kyiv
oksana.fesenko@ukr.net

SHEVCHENKO'S HERITAGE IN TIMES OF INFORMATION CHALLENGES

The article deals with the topical problem of using Shevchenko's heritage in the context of novel hybrid war challenges during studying of the Ukrainian language and literature at Bohun Kyiv military lyceum. The innovative research includes the hottest educational problems of the given target audience, including humanistic and cultural consciousness of teenagers. Unveiling the potential of an inherited language program based on Shevchenko's heritage gives the novel possibility to form and learn patriotic citizens. It is shown that forming of lyceum student's thinking is tightly connected with assimilation of lexicon in particular of the Shevchenko's subject matter. The main problems of humanitarian aspect of military education in a hybrid war environment are analyzed. The national verbal content and Shevchenko's heritage in particular effectively help not only to defend, but to offense as well. The life and art heritage of Taras Shevchenko is the basis for offensive informational and educational strategy at the Bohun Kyiv military lyceum. Educational and training tasks during studying of Shevchenko's heritage are analyzed, and include the formation of practical communicative skills of the new generation of lyceum students to be successfully self realized in a modern digitalized education. The obtained results include analysis of peculiarities of Shevchenko's heritage studying according to the Program and during additional events, and a positive feedback of lyceum students to the studied material. Curriculum vitae of Taras Shevchenko is given as an example of purposefulness, fortitude, courage and uncompromising, devotion to Ukraine. Addressing of the art heritage of Shevchenko has shown to be highly productive, among them visiting his memorial places in Kyrylivka, Moryntsi, Kyiv, Chernihiv, Kholodny Yar, Kaniv, Chyhyryn, several places in Kazakhstan. It was confirmed that the Shevchenko's heritage means the consolidation of the army based on all-nation values of the state language, history, culture, history, enhancing its defense capability. These practical studies showed that using Shevchenko's heritage at military lyceum is a crucial tool of social views formation, motivation for self seeking, self establishing, in particular during complex transitional teenager period, and for preserving traditional moral imperatives and artistic-esthetical ideals.

Keywords: military lyceum, Shevchenko heritage, information challenges, patriotic education.